

היסח הדעת וברכות התורה

1. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף יא עמוד ב

אמר רב יהודה אמר שמואל: השכים לשנות, עד שלא קרא קריאת שמע צריך לברך, משקרא קריאת שמע אינו צריך לברך, שכבר נפטר באהבה רבה. אמר רב הונא: למקרא - צריך לברך, ולמדרש - אינו צריך לברך; ורבי אלעזר אמר: למקרא ולמדרש - צריך לברך, למשנה - אינו צריך לברך; ורבי יוחנן אמר: אף למשנה נמי צריך לברך, [אבל לתלמוד אינו צריך לברך]. ורבא אמר: אף לתלמוד צריך (לחזור ולברך) [לברך]; דאמר רב חייא בר אשי: זימנין סגיאיין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב, הוה מקדים וקא משי ידיה ובריך, ומתני לן פרקין. מאי מברך? אמר רב יהודה אמר שמואל: אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה. ורבי יוחנן מסיים בה הכי: הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ועוסקי תורתך, ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. ורב המנונא אמר: אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה ה' נותן התורה. אמר רב המנונא: זו היא מעולה שבברכות. הלכך לימרינהו לכולהו.

2. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כא עמוד א

אמר רב יהודה: מנין לברכת המזון לאחריה מן התורה - שנאמר: ואכלת ושבעת וברכת. מנין לברכת התורה לפנייה מן התורה - שנאמר: כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו. אמר רבי יוחנן: למדנו ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר, וברכת המזון לפנייה מן ברכת התורה מקל וחומר; ברכת התורה לאחריה מן ברכת המזון מקל וחומר: ומה מזון שאין טעון לפניו - טעון לאחריו, תורה שטעונה לפנייה - אינו דין שטעונה לאחריה; וברכת המזון לפנייה מן ברכת התורה מקל וחומר: ומה תורה שאין טעונה לאחריה - טעונה לפנייה, מזון שהוא טעון לאחריו - אינו דין שיהא טעון לפניו. איכא למפרך: מה למזון - שכן נהנה, ומה לתורה - שכן חיי עולם! ועוד, תנן: על המזון מברך לאחריו ואינו מברך לפניו! תיובתא.

3. תלמוד בבלי מסכת נדרים דף פא עמוד א

דאמר רב יהודה אמר רב, מאי דכתיב: מי האיש החכם ויבן את זאת? דבר זה נשאל לחכמים ולנביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקדוש ברוך הוא בעצמו, דכתיב: ויאמר ה' על עזבם את תורת וגו', היינו לא שמעו בקולי היינו לא הלכו בה! אמר רב יהודה אמר רב: שאין מברכין בתורה תחלה.

4. הר"ן מסכת נדרים דף פא עמוד א

דבר זה נשאל לחכמים וכו' ולא פרשוהו - מדכתי' ויאמר ה' על עזבם את תורתי מכלל דליכא דידיע להדורי טעמא אלא קודשא בריך הוא בלחוד ומצאתי במגילת סתרים של ה"ר יונה ז"ל דקרא הכי דייק דעל שלא ברכו בתורה תחילה אבדה הארץ דאם איתא על עזבם את תורת כפשטא משמע שעזבו את התורה ולא היו עוסקין בה כשנשאל לחכמים ולנביאים למה לא פרשוהו והלא דבר גלוי היה וקל לפרש אלא ודאי עוסקין היו בתורה תמיד ולפיכך היו חכמים ונביאים תמהים על מה אבדה הארץ עד שפרשו הקדוש ברוך הוא בעצמו שהוא יודע מעמקי הלב שלא היו מברכין בתורה תחלה כלומר שלא היתה התורה חשובה בעיניהם כ"כ שיהא ראוי לברך עליה שלא היו עוסקים בה לשמה ומתוך כך היו מזלזלין בברכתה והיינו לא הלכו בה כלומר בכונתה ולשמה אלו דברי הרב החסיד ז"ל והם נאים ראויין למי שאמרם.

5. שו"ת אור לציון חלק ב - הערות פרק ד - הלכות ברכות השחר

... ולכן נראה לומר, שברכות התורה נתקנו גם על הנאת הלימוד, והו"ל כברכות הנהנין, וכל מי שלומד תורה צריך לברך. וכן מוכח מהגמ' בברכות דף כ"א ע"א, אמר ר' יוחנן למדנו ברכת התורה לאחריה מן ברהמ"ז מקל וחומר, וברכת המזון לפנייה מן ברכת התורה מקל וחומר, ומה מזון שאין טעון לפניו טעון לאחריו, תורה שטעונה לפנייה אינו דין שטעונה לאחריה וכו', ע"ש. וקל וחומר זה צ"ב, שאם נאמר שברכת התורה היא ברכת המצוות, א"כ מה ענין ברכת התורה לברהמ"ז שהיא ברכת הנהנין, ואף הגמ' לא דחתה אלא משום שכן נהנה, או שתורה חיי עולם, אבל עצם הדמיון צריך ביאור. וכן בגמ' לקמן בדף מ"ח ע"ב, ואין לי אלא ברכת המזון, ברכת התורה מנין, אמר ר' ישמעאל ק"ו, על חיי שעה מברך, על חיי עוה"ב לא כ"ש, ומה ק"ו הוא מברכות הנהנין לברכת המצוות. ועל

כרחך שאף ברכת התורה היא על ההנאה, ושפיר מדמה הגמ' ברכת התורה לברכת הנהנין. ובזה ניחא שאף נשים שייכות בזה ויכולות לברך ברכת התורה. . .

6. מנחת אשר דברים עמ' תכ"ו

ובעיקר הדבר אם ברכת התורה ברכת המצוה היא או ברכת הודאה הנה באמת פשוט דהברכה הראשונה ברכת המצוה היא דהלא כל נוסחו אשר קדשנו במצוותיו וכו' ככל ברכות המצוה היא, והברכה האחרונה אשר בחר בנו ככל ברכת הודאה היא. . . ומלבד שתי ברכות אלה מברכין ברכה אמצעית "והערב נא" והיא ברכה שנזכה לטעום מצוף דבשה של תורה ולהתענג מנועם זיוה, ומעין ברכת הנהנין היא על עריבות התורה ומתיקותה, וכ"כ הלבוש. . . ולפי"ז מצינו בברכות התורה כל שלשת גדרי הברכות שמנה הרמב"ם בריש הלכות ברכות שהן ברכות הנהנין במצוה וההודאה...

7. תוספות מסכת ברכות דף יא עמוד ב

אבל ברכת אשר בחר בנו וברכת לעסוק בדברי תורה שהן עיקר לברכת התורה פוטרות כל היום. וא"ת מאי שנא מסוכה שצריך לברך על כל סעודה וסעודה לישוב בסוכה. וי"ל דשאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק. אבל אכילה בסוכה יש שעה קבועה.

8. צל"ח מסכת ברכות דף יא עמוד ב

ואומר אני דבר חדש, כיון שעיקר הטעם שאין היסח הדעת מפסיק לענין ברכת התורה הוא משום דכתיב והגית בו יומם ולילה, ולפי"ז דבנשים אף שמברכין ברכת התורה כמבואר בסוף סי' מ"ז [סעיף י"ד] מטעם שיכולים ללמוד תורה שבכתב וגם בדינין שלהם כמבואר בב"ש, מ"מ עכ"פ לא שייך בהו והגית יומם ולילה, א"כ אם ברכו בשחר כנהוג ובאמצע היום אחר שכבר הפסיקו בדברים אחרים ישבו ללמוד איזה דבר מקרא וכיוצא מה שרשאים ללמוד, חייבים לברך שנית ברכת התורה. ואמנם לא מצאתי מזה זכר בדברי הראשונים ואחרונים.

9. שו"ת הרא"ש כלל ד סימן ב

וששאלת אם בכל פעם ופעם שיעסוק בתורה צריך לברך על ברכת התורה. תשובה מי שתורתו אומנותו ואינו מבטל אלא כשצריך לחזר אחר פרנסתו ובכל פעם דעתו על למודו ומיד חוזר ללמודו אחר שעשה צרכי פרנסתו ואין מתעסק בדברים בטלים אין צריך לברך, דאין כאן היסח הדעת, ואם לאו צריך לברך.

10. רא"ש מסכת ברכות פרק א סימן יג

יג. . . ואף את"ל דאין חילוק בין הנפטר בברכת התורה לנפטר באהבה רבה. מכל מקום מסתבר שבני אדם שרגילין תמיד לעסוק בתורה ואפילו כשיוצאין לעסקיהן ממהרים לעשות צרכיהם כדי לחזור וללמוד ותמיד דעתם על לימודם לא חשיב הפסק לענין הברכה (מ) וכן אם למד בלילה (נ) [לג] הלילה הולך אחר היום (ס) ואין צריך לברך כל זמן שלא יישן. עז(ע) ולכך מי שרגיל לישן ביום שינת קבע על מטתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך. . .

11. פרי חדש אורח חיים סימן מז

ומיהו מאי דכתב הטור בכאן דדוקא אם הוא רגיל תמיד לעסוק בתורה, ליתא שלא כתב כן הרא"ש אלא בדרך דחייה. ברם לקושטא דמילתא בכל גוונא אין צריך לברך:

12. דברי חמודות מסכת ברכות פרק א סימן יג ד"ה (עו)

(עו) ואפי' כשיוצאים לעסקיהם כו'. לא חשיב הפסק כתבו הגהת מיי' פ"ז מהל' תפלה בשם הר"ם שלא היה רגיל לחזור ולברך אפילו בהפסק מרחץ ובית הכסא לפי שאינו מסיח דעתו מללמוד והאגור כתב טעם אחר לפי שאף כשהוא נפנה צריך ליזהר בדינים כמו בגילוי טפח וכיצד יקנה וכה"ג בדיני מרחץ כמו שאלת שלום והנחת תפילין:

13. רשימות שיעורים (רי"ד סולוביץ'יק) מסכת ברכות דף יא עמוד ב

ועיין בהמשך התוס' שתירצו את קושייתם דמ"ש ברכה"ת מברכת לישוב בסוכה וז"ל וי"ל דשאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום

בלא הפסק עכ"ל, ודבריהם צ"ב במש"כ דמכיון שאין אדם מייאש דעתו מללמוד דחשיב כאילו לומד כל היום בלי הפסק, והרי בפועל הפסיק ללמוד ואף על פי שרצונו ללמוד, מ"מ הסיח דעתו מגוף הלימוד, וא"כ אמאי אינו חוזר ומברך בכל פעם שלומד. ונראה דאף לשיטת התוס' והר"י ברכה"ת הו"א ברכת המצוה, אולם ברכה"ת אינה ברכת המצוה על עצם מעשה המצוה דלימוד התורה דא"כ היה צריך ללמוד על אתר כדי שהברכה תהא עובר לעשייתו וכשאר ברכות המצוות. אך ברכה"ת הו"א ברכה על המצוה לעסוק בתורה, דהיינו על ענין העסק בתורה ואין הברכה תלויה במעשה לימוד תורה. ונראה דזוהי כוונת נוסח הברכה אשקב"ו לעסוק בד"ת, דאילו היתה הברכה על עצם מעשה הלימוד הו"ל לברך אשקב"ו ללמוד תורה, ומוכח מנוסח הברכה דהברכה חלה על ענין ההתעסקות בתורה בכלל ולא על עצם מעשה לימוד התורה. (פרט 92).

ועוד נראה להוסיף דיש ב' דינים במצות ת"ת: א) מצות עשה ללמוד תורה, ב) לאו דהשמר לך פן תשכח וכו' ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך והודעתם לבניך ולבני בניך יום אשר עמדת לפני ה' אלוקיך בחורב. ונראה דגדר הלאו הוא דאסור להסיח דעתו מענין העסק בתורה, דהיינו שאסור להסיח דעת מחשיבות העסק בתורה דהיא תכלית חיי אדם מישראל - "כי הם חיינו ואורך ימינו", וע"ז מברכים ברכה"ת. ולפי"ז יש ליישב שיטת התוס' דסברי דמאחר דאין הברכה חלה על מעשה הלימוד אלא על יסוד הענין של העסק בתורה ולכן ס"ל דאינו צריך ללמוד מיד אחר שמברך. וכמו כן סברי דכ"ז שלא הסיח דעתו מענין ההתעסקות בתורה אינו חוזר ומברך. ולפי"ז נראה לפרש במש"כ התוס' "שאינו אדם מייאש דעתו מן התורה", דכוונתם שיהודי אינו מייאש דעתו מחשיבות ענין העסק בתורה, אף על פי שבפועל מפסיק ללמוד, וע"כ אינו חוזר ומברך (93). ויתכן לומר דאף לשיטת הצרפתים ברכה"ת חלה על ענין ההתעסקות בתורה ולא על עצם המעשה דלימוד התורה, והא דמצרכי שיקרא פסוקים על אתר, היינו משום דסברי דצריך שהברכה תחול על חפצא של תורה, דאי אפשר לברך על הענין של עסק התורה בעלמא, וע"כ צריכים ללמוד על אתר. מאידך לשיטת הירושלמי לפי פירוש הראשון שבביאור הגר"א הנ"ל יסוד הדין דברכה"ת הו"א ברכת המצוה דחלה על עצם מעשה מצות לימוד התורה ופוטרת רק את מה שלומד על אתר, ואם הפסיק אינה פוטרת את מה שלומד אח"כ, וצריך לברך שנית...

14. ג. ביאור דברי התוס' דשאני תורה שאינו מייאש דעתו

התוס' הקשו דמ"ש בסוכה דמברך בכל פעם שיושב לאכול סעודה ואילו ברכה"ת מברך רק פעם אחת ביום ותירצו ז"ל ו"ל דשאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק עכ"ל. ודבריהם צ"ב, דמה כוונתם במש"כ "דשאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד", דלכאורה משמע דמכיון שרצונו של אדם ללמוד תורה אין כאן היסח הדעת ממצות ת"ת, ולכן אינו צריך לחזור ולברך. וצ"ע דהרי בפועל הריהו עוסק בענינים אחרים במשך היום, ובאותו שעה הסיח דעתו מגוף הלימוד, ואמאי אינו חוזר ומברך, דהרי לא מיירי ברשב"י שתורתו אומנתו ולומד כל שעה אלא בכל איש ישראל. ונל"ב בכוונת התוס' דיש ב' דינים במצות ת"ת: א) מצות לימוד, ב) איסור לשכח דברי תורה, שנלמד מקרא פן יסורו מלבבך כל ימי חיך וכמבואר במשנה באבות (פרק ג' מ"ח) ז"ל כל השוכח דבר אחד ממשנתו מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וכו' ת"ל ופן יסורו מלבבך כל ימי חיך הא אינו מתחייב בנפשו עד שישב ויסירם מלבו עכ"ל. והנה יל"ע בגדר האיסור לשכוח ד"ת, וכי יתכן שאדם שאין לו כח הזכרון עובר בלאו דפן יסורו. ונראה דיש ב' ענינים במצות ת"ת: א) מעשה מצות לימוד, ב) שיהא האדם קשור בדעתו ובלבו לתורה, דהיינו שהוא מרגיש תמיד כי הם חיינו ואורך ימינו, שהתורה היא עצם מהותו של כל איש מבני ישראל, וזהו ענין העסק בתורה. ונראה דיסוד האיסור דפן יסורו מלבבך אינו משום ששכח דין א' שבתורה ומסיח דעתו מגוף המעשה דלימוד התורה, אלא דעובר כשמסיח את לבו מן התורה, ועי"ז שכח הלכה אחת, ועובר משום שמתנהג כאילו ח"ו שאין התורה מהווה יסוד חיינו של יהודי. ונראה דזוהי כוונת התוס' במה שכתבו "דשאני תורה שאינו מסיח דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד", דאפילו אם אדם עוסק בדברים אחרים ומסיח דעתו מדברי תורה שלמד בבקר וחל היסח הדעת ממעשה הלימוד, מ"מ אין בזה חלות היסח הלב מן התורה, כי בלבו ובמחשבתו מרגיש כל היום שהתורה ולימודה היא תכלית חיינו, ושלימוד התורה הוא הערך העליון בחיי היהודי. ונראה דזוהי כוונת התוס' במש"כ "דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה", דמצות והגית שבקרא לא מיירי דוקא מענין עצם מעשה לימוד התורה, אלא דנלמד מקרא ד"והגית בו יומם ולילה" דחל חיוב להיות קשור בלבו ובדעתו לתורה, דוהגית הוא מלשון "והגיון לבי לפניך", דת"ת היא

תשוקתינו ועצם חיינו. ולכן אנו מברכים אקב"ו לעסוק בד"ת, ולא אקב"ו ללמוד תורה, דאין הברכה חלה על עצם מעשה הלימוד, אלא על ענין העסק בתורה, דאין יהודי מסיח דעתו ולבו מעיני העסק בתורה כל היום, ומשו"ה נחשב כמו שיושב ולומד כל היום בלי הפסק, ומשום כך אינו חוזר ומברך

15. מכתב מאליהו ח"א עמ' 90

אם אך יסיח האדם דעתו מן התורה אפי' כרגע נמסר הוא ביד יצרו, פי' שניתן רשות ליצה"ר ליכנס לקרבו, ועי' מש"כ במק"א שע"י וירא העם כי בשש משה שתמהו על דבר איחורו תחת שהיו צריכין לתמוה על עצמם שלא הבינו דבריו יפה מאחר שהיה צריך להיות ברור להם שדברי משה מפי הגבורה א"א להם להיות משתנים בשום אופן היסח הדעת קטן כזה כבר גרם גרם שתנתן הרשות לשטן לעשות ערבוביא בעולם ולומר להם "מת משה".
ומה יעשה האדם אשר מעשיו במשא ומתן, הלא בהכרח יסיח דעתו מן התורה? באמת אינו כן, כי זבולון ויששכר שניהם כאחד עותורה, זה בלימודה וזה בהחזקתה, אך שאיפת עסרי שניהם אחת היא—להגדיל תורה ולהאדירה, ואך זה ימלא את כל חלל לבבות שניהם, כמש"כ בתורה "שמח זבולון בצאתך ויששכר באהליך" שמחה אחת ושאיפה אחת לשניהם. בעניני ראיתי בעל מלאכה פשוט, חייט עם הארץ אשר כל עסקו במלאכתו היה אך תורה לבד. כי כל מחשבתו ושאיפתו היו דבוקות בנקודה אחת—שהיה בניו וחתניו גדולי תורה. והוא בעצמו היתה מחייתו מלחם ומים וכל פרוטה ופרוטה שהרויח היתה מוקדשת לתכלית הקדושה הזאת, נמצא שכל מעשיו היו עסק התורה ממש. אבל מעולם לא הותר ח"ו לישראל לעסוק בגשמיות באופן שתהי נקודת שאיפתו הפנימית אל הגשמיות לחיות חיים ערבים וכדו', כי בזה נמסר ביד יצרו ונופל תחת ידו.
ובכתיבי רש"ז הביא ראיה מפורשת לזה מד' התוס' ברכות י"א: ד"ה שכבר זז"ל "וא"ת מאי שנא מסוכה שצריך לברך על כל סעודה וי"ל דשאני תורה שאינו מייאש דעתו שכל שעה אדם מחוייב ללמוד... והוא כמו יושב כל היום בלא הפסק כו"ל ולכאורה צ"ע הרי כשעושה מלאכתו חושב במלאכתו לבד ומסיח דעתו, אלא ע"כ שפי' דבירהם כנ"ל, שצריך שגם תכלית מלאכתו תהיה תורה וא"כ אין כאן היסח הדעת והוא עוסק בתורה כל היום.

16. בית יוסף אורח חיים סימן מז

כתוב בתשובות הרשב"א (ח"ז סי' תקמ) שאלת כשאנו מברכים על התורה בכל בקר למה אין אנו מברכים לאחריה. תשובה. קריאת התורה מצוה ואין מברכין על המצות לאחריהם וכמו שאמרנו בפרק בא סימן (נדה נא:) ואל תשיבני מקריאת התורה בבית הכנסת שמברכין לאחריה דהתם תקנת משה ועזרא היא ועל התקנות מברכין לפנייהם ולאחרייהם וכדמברכים בהלל ומגלה עכ"ל ולי נראה דאפילו אם היו מברכים לאחר המצות לא קשיא דכיון דמצות הגיית התורה היא כל היום וכל הלילה ואין שעה שאינו חייב לעסוק בתורה לא שייך לברך לאחריה:

17. משנה ברורה סימן קנה ס"ק ד

(ד) שלא יעבירונו - דעיקר מצות ת"ת אין לה שיעור [א] וחיובה הוא כל היום כ"ז שיש לו פנאי וכדכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפ"ך וגו' וכשיש לו פנאי והוא מבטל מלמוד תורה מרצונו הוא קרוב למה שאחז"ל [סנהדרין צ"ט] על הפסוק כי דבר ה' בזה זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. . .

18. קובץ הערות הוספות א'

...ובזה שייך לומר גם בת"ת עוסק במצוה פטור ממצוה ומ"ש הרמב"ם "וכ"ש בת"ת ומאי כ"ש? נראה דהא דצריך לבטל מת"ת בשביל קיום מצוה אין הטעם משום דמצות ת"ת נדחית מפני קיום מצוה דהא מצות ת"ת גדולה מכל המצות, אלא דכמו שמותר לבטל תורה מפני דרך ארץ וכל צרכי אדם ההכרחים ומשום דחייב ת"ת אינו חלה על האדם אלא בשעה שהוא פנוי ובטל מעשיית צרכיו דקרא כתיב ואספת דגנך אבל בשעה שהוא צריך לעשות מלאכתו אז אינו מחוייב כלל בת"ת ה"נ אם הוא צריך לעסוק במצוה לא גרע משאר צרכי האדם שאז אינו מחוייב כלל בת"ת אבל במצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים וכן אם אפשר לו לקיימה לאחר זמן לא פקעה ממנו מצות ת"ת

19. קהלות יעקב שבת סי' י'

...וצריך ביאור מ"ש מצות ת"ת דמבטלין בשביל מצוה אחרת ולא מפטר מטעם עוסק במצוה וכו' והרי תנן ות"ת כנגד כולם, ואמנם ילפינן לה מקרא במוע"ק ד"ט דלמצוה שא"א לעשות ע"י אחרים מבטלין ת"ת אבל צריך להבין גדר הדבר?

ונראה דהגדר הוא כך, דבכל מצוות חיוביות שבתורה גם כשהוא אנוס מלקיים המצוה וליכא עליו טענה ותביעה על ביטולה, מ"מ חיובא רמיא עלי'... אבל כגון במצות צדקה מי שהוא עני ואין לו כלל מה ליתן אינו בגדר אנוס רק פטור, דזהו עיקר השיעור ליתן צדקה הוא כפי יכלתו, וכשאינו לו ליכא חיוב כלל ליתן... וכן מצות ת"ת כיון שלא נתנה בו תורה שיעור, ממילא החיוב הוא כפי יכלתו ועל זמן שהוא אנוס מללמוד אין זה בגדר מבטל מצוה באנוס אלא זהו גבול חיובו שהוא עד כמה שאפשר לו, רק פרק אחד שחרית ופ"א ערבית חיובו קבוע וברור דכתיב והגית בו יומם ולילה...

20. קהלות יעקב ברכות סי' כ"ב בענין ברכת התורה לפני' ולאחרי'

...ונראה בכונת הב"י דאפי' כשהוא אנוס ומוכרח להפסיק דנ"פ כי אין עליו באותה שעה חיוב הגיית התורה מ"מ מאחר דאין הפטור מחמת שנגמרה המצוה אלא מחמת האדם וטרדותיו אין זה גמר המצוה רק הפסקה באמצע המצוה ואפילו אי הוו מברכין על המצוות לאחריהן אין לברך אלא בגמר המצוה ולא כשמפסיק באמצע מחמת אנוס וכש"כ כשמפסיק ע"מ לחזור למצוות אח"כ. ועיקר דברי הב"י דדבר שחיובו תמיד לא שייך לברך לאחר' כתבו כמה ראשונים... אך מצאתי בשבלי הלקט ענין תפילה סימן ה': "וכתב הר"ר ישעיה זצ"ל זה שאמרנו שהמשכים צריך לברך דוקא לפני' אבל לאחר' אינו מברך. ואינו דומה לברכת התורה שבכנסת שמברך לפני' ולאחרי' דהתם כל אחד ואחד גומר מצותו. אבל הכא אין קצבה לעסוק בתורה שיברך לאחר' וזה שאמרנו שמברכין על התורה דוקא אשר השכים לקרות או לשנות קודם שיקרא קריאת שמע. אבל לאחר שיקרא קריאת שמע אינו צריך לברך שכבר נפטר באהבה רבה. שאומר ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך באהבה"

21. מעדני יום טוב מסכת ברכות פרק א סימן יג ד"ה [צ]

[צ] אם יצא למלאכתו ולעסקיו לא הוי הפסק. ואיכא למידק דהא חזינן בציצית ותפילין שמצותן כל היום ואפ"ה אם חלץ אותם וחזר והניחם פעם אחרת צריך לברך ובציצית נמי אף על פי שמצותן כל היום אם מתעטף בהם הרבה פעמים ביום צריך לברך על כל פעם ופעם ואפי' נפל ממנו ולקחו מיד ונתעטף בו קבלה למורי מרבתי שמברך עליו ואף על פי שלא נתכוין להסירה מעליו וה"נ אף על פי שמצות הקריאה כל היום ה"ל לומר שיברך ברכת התורה בכל פעם ופעם ונראה למורי לתרץ שאין דומה זה לזה מפני שהתפילין כשחלצן או הציצית כשמפשיטן מעליו נגמרה מצותן ולפיכך כשחוזר ומניחן פעם אחרת מצוה אחרת היא וצריך לחזור ולברך אבל בקריאה כשקרא פעם אחרת לא נגמר עדיין מצות הקריאה שהיא כל היום ולפיכך כשקורא וחוזר למצותו הוא חוזר ואין צריך לחזור ולברך כ"כ תלמידי הר"י וכיוצא בזה תירצו התוספות דלא דמי לסוכה שמברכין בכל פעם שאוכל דשאני תורה דכל שעה מחויב ללמוד דכתיב והגית וגו' אבל לאכילה יש לה שעה קבועה:

22. שו"ת אגרות משה יורה דעה חלק ד סימן לו

ו. ביאור שיטת התוס' בברכות י"א ע"ב ד"ה שכבר, בענין החילוק שבין מצוות תלמוד תורה למצוות ישיבה בסוכה

ועיין בתוס' ברכות דף י"א ע"ב ד"ה שכבר, שהשיב הר"י על מה שנשאל לדברי הירושלמי שנפטר באהבה רבה דווקא ששנה על אתר - פירוש לאלתר שלמד מיד באותו מקום - כגון אנו שאין אנו לומדין מיד לאחר תפילת השחר שאנו טרודין והולכים כך בלא לימוד עד אמצע היום או יותר, אמאי אין אנו מברכין ברכת התורה פעם אחרת כשאנו מתחילין ללמוד, דברכת אשר בחר בנו וברכת לעסוק בדברי תורה שהן עיקר לברכת התורה פוטרת כל היום. והקשו מ"ש מסוכה שצריך לברך על כל סעודה וסעודה לישיב בסוכה. ותירצו דשאני תורה שאינו מייאש דעתו דכל שעה אדם מחוייב ללמוד דכתיב והגית בו יומם ולילה והוי כמו יושב כל היום בלא הפסק, אבל אכילה בסוכה יש שעה קבועה. והוא פשוט לפי זה שמאחר שכן הוא חיוב המצווה דתלמוד תורה בהיתר דהפסקות לכל צרכיו ורצונותיו, אין עשייתן (דצרכיו ורצונותיו) - אף שעכ"פ לא קיים אז מצוות הלימוד בפועל ממש - ליכא איזה ביטול מהמצווה, מאחר דכן הוא ענין חיוב המצווה דלימוד התורה. דהרי ניתנה לכל אדם, שמוכרחים לעבוד לפרנסתם, ואף לאלו שרוצים לעבוד לעשירות. וגם ניתן לכל אחד ואחד נחלה גדולה בארץ ישראל שהוא לעשירות, ולא שייך להחשיב זה ביטול המצווה דלימוד התורה. ולא דמי

לוסוכה, שלא הוי החיוב להיות בסוכה כל שבעת הימים, אלא תשבו כעין תדורו שצריכין לדור שם כל שבעה, שהוא רק כשעושה מעשה דירה, שנמצא שהיה הפסק מהחיוב. וזה היה צריך לומר לכאורה גם בכונת התוס'. דהא ליכא לפרש בתירוצם דחיוב סוכה ליכא אלא על אכילה - ודווקא על אכילה קבועה - כפשטות לשונם, שכתבו אבל אכילה . . .

23. תשובות והנהגות כרך ב סימן יב

שאלה: השאיל טליתו לעולה בתורה או לכהן לדוכן, אם צריך לברך כשמחזירים לו מעולם אני משתדל לא להשאיל לזמן קצר הטלית שלי, כיון שלדעת המחבר פשט טליתו אפילו מתעטף עוד פעם מיד חייב לברך, ואף שהרמ"א חולק, הלוא הגר"א פוסק כמחבר, ומה לי ליכנס לספק ברכה, אבל העולם לא נהגו לדקדק בזה, אבל ראיתי בספר "עמק ברכה" שמחמיר מאד, ולדבריו לכ"ע צריך לברך, כיון שאינו ראוי לו בשעה ששאלה דומה לתפילין בבית הכסא שמברך כיון שאינו ראוי באותו זמן, גם כאן כששאל ביד אחרים אינו ראוי לו, ומסיק לכן מסתברא לדינא לברך עליו שנית, ע"ש.

ונראה דלא דמי לתפילין כלל, שבתפילין אינו ראוי בבית הכסא לתפילין, ולכן כשהוא שם הוה היסח הדעת והפסק גמור, אבל כשהשאיל הטלית, ראוי עוד כל רגע לקיים בו המצוה כשמחזירו, ואינו מסיח דעתו, דאף שמושאל ראוי כל עת להיות מוחזר לו, ולא דמי ללילה דהזמן אינו זמן ציצית לו ואינו ראוי למצות ציצית, ולכן אין צריך לברך כפי מנהג כל ישראל כרמ"א, ובפרט כשיש עליו טלית קטן וכלע"ד עיקר

24. תלמוד בבלי מסכת קידושין דף מ עמוד ב

וכבר היה רבי טרפון זקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד, נשאלה שאילה זו בפניהם: תלמוד גדול או מעשה גדול? נענה רבי טרפון ואמר: מעשה גדול, נענה ר"ע ואמר: תלמוד גדול, נענו כולם ואמרו: תלמוד גדול, שהתלמוד מביא לידי מעשה.

25. אגרות ר' הוטנר פחד יצחק צ"ד

הרושם הכללי המתקבל מדבריו הוא כי זו היא הנחה פשוטה אצלך כי "SECULAR CAREER" היא "DOUBLE LIFE" למותר להגיד לך כי מעולם לא הייתי מסכים בשום אופן ל, DOUBLE LIFE אמנם מי ששוכר לו חדר בבית לחיות בו חיי תושב, ושוכר לו עוד חדר במלון לחיות בו חיי אורח, בודאי שיש לו "DOUBLE LIFE" אבל מי ששוכר לו דירה בת שני חדרים יש לו "LIFE NOT DOUBLE LIFE" זכורני שבקרתי פעם בירושלים בבית החולים של ד"ר וואלאך שליט"א וראיתיו כשהוא נגש לחולה שהיה עומד להכנס לחדר נתוח ושאל לו על שם אמו בכדי להתפלל עליו לפני הנתוח. . . הגידה נא לי האמת, אהובי חביבי האם אמירת פרק תהלים לשלומי של חולה על ידי הרופא העומד לעשות את הנתוח, האם זה הוא DOUBLE LIFE?

26. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן מז סעיף י

אם הפסיק מללמוד ונתעסק בעסקיו, כיון שדעתו לחזור ללמוד, לא הוי הפסק. וה"ה לשינה ומרחץ ובית הכסא, דלא הוי הפסק.

27. מגן אברהם על שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן מז סעיף י

ט (פמ"ג) (מחה"ש) כיון שדעתו לחזור. משמע דמי שאין דרכו ללמוד ונמלך ללמוד צריך לברך וכ"כ הרא"ש בתשו' כלל ד' סי' ב':
י (פמ"ג) ומרחץ. דהא צריך ללמוד דיני ב"ה ומרחץ:

28. ט"ז על שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן מז סעיף י

(ח) (פמ"ג) כיון שדעתו כו'. לכאורה משמע מזה באין דעתו לחזור כגון שיש לו עת קבוע ושאר היום יוצא לעסקיו ואזדמין ליה באיזה יום שאינו יכול להתעסק בעסקיו ומתוך כך הוא חוזר ללמודו צריך לברך שנית דהוה כמו נמלך אבל אין האמת כן דכבר נתבאר לעיל הטעם שאין הפסק מפסיד כלום מטעם שחיוב הלימוד תמיד רובץ עליו אלא שהטרד' פוטרנו וכל שעה שאינו טרוד חל עליו החיוב ע"כ א"צ לחזור ולברך ולא בדעתו תליא מילתא ותו אדרב' אמרי' דמסתמא הוה דעתו אם יזדמן שיוכל ללמוד אפי' בשעה שאינו רגיל ללמוד שילמוד וכן מורה לשון הש"ע שאומר כיון שדעתו לחזור ולא אמר אם דעתו לחזור אלא מסתמא אמרינן דעתו כן:

29. יוסף אומץ חלק א דיני הליכה למשא ומתן סימן שלח
ומי שלימודו הוא על דרך זה מקרי תורתו אומנתו 14 ופטור מברכת התורה כשחוזר ללימודו 15. אכן המפסיקים אחרי לימודם בהרבה דברים בטלים שלא לצורך משמע בטור 16 דמחוייב לחזור ולברך, שכתב שממהר לעסקיו 17 כדי לחזור וללמוד. אכן בשלחן ערוך 18 כתב שתמא דאם דעתו לחזור וללמוד פטור מברכת התורה 19. ומי שלמד באופן הנ"ל יוצא מספק זה.

30. מחצית השקל אורח חיים סימן מז ס"ק ט
(ט) כיון כו'. משמע כו'. והט"ז [ס"ק ח] כתב מי שיש לו עת קבוע כל יום לתורה ושאר היום עוסק בעסקיו ויום א' אחר עבור זמן קביעותו לתורה שהלך לעסקיו לא נזדמן לו עסק וחזר ללמוד, אין צריך לברך שנית, דהחיוב עליו כל עת וליכא היסח הדעת, אלא שטרדת עסקיו פוטרנו, וכיון דלא נזדמן לו עסק ממילא החיוב הראשון חל עליו, וממילא פטור בברכה ראשונה, ע"ש שהאריך יותר. ובזה אפשר גם מ"א מודה, ומ"א מיירי באדם שאינו לומד כלל דרך קבע ופעם אחת נמלך ללמוד, דזה לא היה דעתו לפטר הלימוד, לכן צריך לברך. ואפשר גם הט"ז מודה לזה:

31. עטרת צבי אורח חיים סימן מז
[טז] כיון שדעתו לחזור ללמוד לא הוי הפסק. ואינו דומה לציצית ולתפילין שמצותן כל היום, ואעפ"י כן פסק הר"ב ש"ע לעיל סימן ח' סעיף י"ב וסימן כ"ה [סעיף יב] אם מתעטף כמה פעמים דצריך לברך, משום דשם כשחולץ התפילין והסיר הטלית נגמרה מצותן, לפיכך כשחוזר ומניחן פעם אחרת צריך לחזור ולברך משום דמצוה אחרת היא, משא"כ הכא כשלמד פעם אחת לא נגמרה עדיין מצות הקריאה שהיא כל היום, לכן לא הוי הפסק ואינו צריך לחזור ולברך. ומהאי טעמא גבי סוכה צריך לברך על כל סעודה וסעודה לישב בסוכה, משום דבאכילת סוכה יש שעה קבועה:

[יז] ומרחץ ובית הכסא דלא הוי הפסק. לפי שאינו מסיח דעתו מללמוד אפילו בהפסק מרחץ ובבית הכסא, וגם אף כשהוא נפנה צריך ליזהר בדינים כגון גילוי טפח וכיצד יקנח, ובמרחץ כגון שאלת שלום והנחת תפילין:

32. משנה ברורה על שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן מז סעיף י'
(כב) כיון שדעתו - משמע דמי שאין דרכו ללמוד ונמלך ללמוד צריך לחזור ולברך כ"כ המ"א והט"ז כתב להיפך דמדלא כתב השו"ע אם דעתו לחזור משמע דס"ל דמסתמא אמרינן דהוי דעתיה אם יזדמן שיוכל ללמוד אפי' בשעה שאין רגיל ללמוד שילמוד ויש להקל בספק ברכות [א"ר וגם הפמ"ג הניח בצ"ע וגם הגר"א בביאורו אף שהוא מפרש בשו"ע כהמ"א מ"מ לדינא הוא מסכים בסוף ס"ח כהט"ז והוא כהפירוש הראשון שברא"ש דס"ל דאפילו במי שאינו רגיל ללמוד אין צריך לחזור ולברך]:
(כג) לשינה - ר"ל שינת עראי דהיינו [יט] שהתנמנם במיזב על אצילי ידיו ואפילו בלילה:
(כד) ומרחץ ובה"כ - לפי שגם שם [כ] אינו מסיח דעתו עדיין מללמוד אח"כ ועוד שגם שם צריך ליזהר בדיניהם כמו בגילוי טפח וטפחיים בבה"כ וכיוצא בזה במרחץ לענין שאילת שלום ע"כ לא הסיח דעתו עדיין מהתורה. ועיין בביאור הגר"א:

33. ערוך השולחן אורח חיים סימן מז סעיף כב
כתב הטור בירך בה"ת והתחיל ללמוד והפסיק א"צ לברך כל היום אם הוא רגיל תמיד לעסוק בתורה וכו' עכ"ל ומשמע דאם אינו רגיל צריך לברך וכן משמע מדברי רבינו הב"י בסעיף י' שכתב ואם הפסיק מללמוד ונתעסק בעסקיו כיון שדעתו לחזור וללמוד לא הוי הפסק וה"ה לשינה ומרחץ ובית הכסא דלא הוי הפסק עכ"ל משמע ג"כ דדוקא כשדעתו לחזור וללמוד א"צ לברך [מג"א סק"ט] וכ"כ הרא"ש בתשו' כלל ד' [ס"ב] ויש מי שכתב דלא בעינן דעתו ללמוד עוד [ט"ז סק"ח] ואינו כן לפי דעת הטור וש"ע מיהו המנהג הוה כן אמנם אחרי שהמנהג כן הוה כל אחד כהתנה בשעת הברכה שיהא מספיק על כל המעת לעת אך בהפסק שינה ומרחץ ובית הכסא דלא הוי הפסק צ"ע דכיון דאינו יכול ללמוד אז לא מהני דעתו כמו בתפילין [הגר"א סק"ט] ויש מי שכתב משום דיש כמה דינים במרחץ ובה"כ [אגור] ואין זה ענין לברה"ת דזה א"צ ברכה [הגר"א שם] וצ"ל דת"ת לא דמי גם בזה לכל המצות דבכל המצות כיון שאין חובה עליו על כל היום שפיר הוי הפסק המקום שאינו יכול לקיים בה המצוה משא"כ ת"ת דחובה עליו כל היום וכל הלילה כשיש לו שהות ללמוד אין שום דבר מפסיק:

גדר החיוב להתאמץ בלימוד תורה בכל עת פנוי

... ואמנם עיין בשנות חיים להגר"א (פ"א דפאה) דמבואר, דעיקר חיוב תלמוד תורה אין לה שיעור, וחיובה היא כל היום, כל זמן שיש לו פנאי, וכדכתיב לא ימוש ספר התורה הזה מפירך, וכשיש לו פנאי והוא מבטל מלימוד תורה מרצונו, הוא קרוב למה שאמרו חז"ל (סנהדרין צט א) על הפסוק כי דבר ה' בזה, זה שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. ועוד כתב שם: והא דתלמוד תורה אין שיעור למטה, להורות דצריך האדם מאד מאד לחבב את התורה, דבכל תיבה ותיבה שלמד בה הוא מצות עשה בפני עצמה וכו'. ע"ש. ואמרו בירושלמי (פ"ט דברכות) רבי חלקיה בשם רבי סימון, העושה תורתו עתים [ר"ל קובע רק עתים ללמוד, ולא לומד בכל זמן פנוי], הרי זה מפר ברית, כדכתיב [אם] עת לעשות לה', [אז] הפרו תורתך. וראה במשנה ברורה (סימן קנה סק"ד).

גם הגר"ז בהלכות תלמוד תורה (פרק א' הלכה ד) כתב: וכן אמרו חכמי האמת [המהר"ן] שכל נפש מישראל צריכה לבא בגילגולים רבים עד שמקיים כל התרי"ג מצות במעשה דיבור ומחשבה, והוא לימוד ההלכות על דרך שאמרו חכמים במנחות (ק"א) על הפסוק זאת תורת החטאת וגו' שכל העוסק בתורת חטאת וכו'. וכל מי שיכול להשיג ולידע הרבה ונתעצל ולא השיג וידע רק מעט, צריך לבוא בגלגול עד שישגי וכו'. וראה בספר בנין עולם (עמ' כא) מ"ש בחשיבות לימוד התורה בכל רגע... ובספר ארחות יושר (להגר"ח קנייבסקי סימן ב') מבואר, שבאמצע הלימוד אף שאסור להפסיק, אם רוצה לנפוש כמה דקות באמצע, הוי לצורך הלימוד. והאיסור לדבר דברים בטלים אין הכוונה לאסור לדבר אפי' תיבה אחת מה שאינו דברי תורה, שזה אינו אלא לבעלי מדרגה גדולה, כמו שאמרו על הגר"א שבשעת פטירתו אמר כמה רגעים בטלתי מה"ת. ומה שאמרו בגמרא השח שיחת חולין עובר בלאו ועשה, פרש"י, דהיינו שחוק וקלות ראש. ואמרו בשם החזון איש, שגדר דברים בטלים שאם מדבר עשר דקות כבר צריך להיות איכפת לו. ומה שאמרו בברכות (נג א) של בית רבן גמליאל לא היו אומרים "מרפא" בבית המדרש מפני ביטול בית המדרש, היינו באמצע שלומדים, שבזה באמת החמירו חז"ל, כמו שאמרו בע"ז (ג ב) כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה, מאכילין אותו גחלי רתמים. ובאבות (פ"ג מ"ז) המהלך בדרך ושונה ומפסיק במשנתו ואומר מה נאה אילן זה מה נאה ניר זה, מעלה עליו הכתוב כאילו מתחייב בנפשו, ושומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. ע"ש.

... גם הגאון החזון איש באגרותיו (סימן קעג אות כד) כתב: כל רגע שמבטל מלימודו בלי סיבה מוכרחת, גדול עונו מנשוא, ומאד הפליגו בעון הזה ואמרו שבזה העון תאבד הארץ, כי אמנם החטא במיעוט החכמה נשמת העם וחיי, הוא חטא בנפש העם ורוח אפן, והנוטל חכמתו נוטל נשמתו, והחכמה מעיין המתגבר בלבבות החיים, והפוגע בה כממעט עתידו, כעושי הנמצא, יחד יחטאון. ע"ש. ובשו"ת תשובות והנהגות חלק ב' (סימן תסד) כתב בשם הגאון החזון איש, שאמר לבחור אחד שצריך ללמוד בבין הזמנים תשע שעות בכל יום, כיון שהרמב"ם (פ"א מהלכות תלמוד תורה הלכה יב) כתב שבעל אומנות עוסק במלאכתו שלש שעות ביום ובתורה תשע שעות. ע"ש.

... והנה למרות האיסור לדבר דברים בטלים באמצע לימודו, אם מפסיק באמצע לימודו לפוש קימעה, ועושה כן באמת לצורך הלימוד להשיח את אשר על לבו כדי שיוכל להתמיד בלימודו, ואינו עושה כן בכל פעם אלא רק כשהוא לצורך הלימוד ממש, לפי המבואר אין בזה איסור. ולפ"ז יש לתמוה על מ"ש באבן האזל הנ"ל, דלהדיוט [שאינו מלך] אין איסור להתבטל אלא כשאין לו כל סיבה, ומותר לו להתענג אף שזה יגרום לביטול תורה בהכרח ע"י שכרות, ולהדיוט אין איסור אלא לבטל תורה בלי כל סיבה. ולהמבואר אין היתר להתבטל בדברים בטלים אלא לצורך הלימוד. ואם הוא לפרנסתו הוי בגדר אנוס. הלא"ה למה לא יהיה בזה משום אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה, וכן שלשה הקדוש ברוך הוא בוכה עליהם, על שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק (חגיגה ה ב). וע' בגמ' יומא (לה א) דג' סוגים יש בעם ישראל, עני עשיר ובעל עבירות, וכולם נתבעים בעיקר על שביטלו מלימוד תורה. והוא ע"פ מ"ש הרמב"ם (פ"ז מהלכות רוצח ה"א), דתלמיד שגלה לערי מקלט מגלין רבו עמו, שחיי בעלי חכמה ומבקשיה בלא תלמוד כמיתה חשובין. ע"כ. ולפיכך כולם נתבעים על ביטול תורה. ובאמת שבשו"ת משנה הלכות ח"ג (מהדו"ת סימן קע) העיר הרב השואל שם על האבן האזל הנ"ל דאיך אפשר לומר דאין איסור להדיוט מלהתבטל מלימוד תורה מכל סיבה שהיא. ועש"ב.